

Eesti Rahva Muuseumi toetavate ühenduste roll muuseumi tegevuse edendamisel

Merli Sild

Sissejuhatus

Käesolev artikkel võtab kokku ühe omaalgatusliku ühenduse – Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi esimesed kaksteist tegevusaastat (1994–2005). Eesti Rahva Muuseumi (ERM) 100. aastapäevale ja Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi (ERMSS) 15. aastapäevale mõeldes on oluline teadvustada, kui tähtis on ühe rahva, eriti väikerahva jaoks tunda oma ajalugu. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi tegevuse jälgimine võimaldab analüüsida omaalgatuslike ühenduste ja vabatahtlike kaastöölise rolli „eesti oma muuseumi” mõtte tekkimisel ja selle teostumisel. Eesmärgiks on leida ka kokkupuutepunkte 1909. aastal asutatud ERMi ühingu ning 1994. aastal loodud ERMSSi eesmärkide ja tegevuste vahel. ERMi ja ERMSSi positsiooni mõistmine tänases ühiskonnas eeldab pilgu heitmist seltsiliikumise ajaloole, Eesti Rahva Muuseumi loomisele, kujunemisele, teda toetavate organisatsioonide tegevusele ning vabatahtlikele abistajatele muuseumi edendamisel ja toetamisel läbi aegade.

Artikkel põhineb peamiselt ERMi ja ERMSSi arhiivile ning autori valduses olevatele käsikirjalistele allikatele, seltsiliikmetele saadetud küsimustiku vastustele ja seltsi juhatuse liikmete intervjuude analüüsile, samuti autori isiklikule töökogemusele (oli 1994–2005 ERMi Sõprade Seltsi sekretär).

Seltsiliikumise mõju eesti rahvusliku liikumise tekkele

Baltimaail tekkisid 18. sajandi lõpul seltskondliku suhtluse eesmärgil esimesed huviseltsid (lugemisringid, klubid) vaid haritumate ja vabade saksa ülemkihtide

22. september 2002. Erna Mandel ketramas ERMi Sõprade Seltsi korraldatud „Mihklipäeval Raadi mõisas”.

Foto: Anu Ansu

seas. 19. sajandi esimesel poolel oli seltsiliikumises suur tähtsus seisustevahelistel teaduslikel erialaseltsidel, näiteks Liivimaa Üldkasuliku Ökonoomilise Sotsieteedi asutamine 1792. aastal tähistas põllumajanduslike kultuurilis-teaduslike seltside ajastu algust, olles eesti põllumajandusseltside tekkimise eelduseks 19. sajandi teisel poolel (Jansen 2007: 111–112).

Haritlaskonna kasv Eestimaal 19. sajandi esimesel poolel oli seotud Tartu ülikooli taasavamisega 1802. aastal. Ülikooli professoritel oli soovitatav tegeleda teadusliku uurimistööga ning valmistada ette ka ülikoolile õppejõudude kaadrit, kelleks olid tihti ülikooli enda kasvandikud. Ülikooli rektor Georg Friedrich Parrot mõistis rahvusliku teadlaskaadri kujundamise vajadust ja seda, et õppejõudude ja üliõpilaste vahel ei tohiks olla keelebarjääri. Iga rahvuse kujunemise aluseks on keel. G. F. Parrot pidas tähtsaks hariduse omandamist emakeeles ja et seda edastaksid sama rahvuse esindajad. (Siilivask 1982: 96)

Eesti keelt hakati Tartu ülikoolis õpetama juba 1803. aastal eelkõige teoloogiaüliõpilastele, et tulevased pastorid oskaksid kohaliku rahva keelt ja saaksid nendega suhelda. Eesti keele lektoritena töötasid lisaks baltisakslastele ka eestlased Dietrich Heinrich Jürgenson (aastatel 1837–1841), Friedrich Robert Faehlmann (1842–1850), Mihkel Veske (1874–1886), Karl August Hermann (1889–1906). Tänu ülikoolile kasvatas haritlaste arv, mis viis edasi ühiskonna arengut, aidates kaasa vaimuelliidi koonduamisele ja eneseteadvuse kasvule. (Siilivask 1982: 177–179)

Näiteks eesti keele ja rahvakultuuri uurimise, rahvapärимuse korjamise ning rahva valgustamise eesmärgil 1838. aastal asutatud Õpetatud Eesti Seltsis etendasid balti literaatkonna kõrval tähtsat osa eesti soost arst Fr. R. Faehlmann, D. H. Jürgenson, hiljem liitus seltsiga ka Friedrich Reinhold Kreutzwald. Nende tegevuse ja uurimuste tutvustamise väljundiks avalikkusele oli seltsi toimetiste ja aastaraamatute publitseerimine, raamatukogu ja muuseum. Oluliseks tähtsaks tähtsaks rahvustunde väljendamisel ja ka eestikeelse trükisõna edasiarendamisel oli Fr. R. Kreutzwaldi *Kalevipoja* ilmumine aastatel 1857–1861 Õpetatud Eesti Seltsi toimetistes.

Eneseteadvust kasvatas 19. sajandi esimesel poolel rahvakoolivõrgu väljakujunemine ja kirjaoskuse levik, millel oli eesti talurahva arengus suur tähtsus (Vahtre 1993: 88–91). Kirikuõpetajate ja köstrite algatusel koolide juurde loodud talupoegade laulukooridega pandi külaühiskonnas alus uutele suhtlemisvõimalustele ja kokkusaamisviisidele, mis avaldasid suurt mõju eesti ühiskonna muutumisele. Oluulisteks sündmusteks 19. sajandi teisel poolel said Vanemuise ja Estonia seltsi asutamine 1865. aastal ning kutselise teatri süünd 1870. aastal. Rahvusliku ärkamisaja ühe silmapaistvama tegelase Johann Voldemar Jannseni eestvõttel algatati tänaseni toimiv laulupeoliikumine esimese eesti üldlaulupeo korraldamisega 1869. aastal. Jannsen kutsus rahvast üles tundma end eestlasena igas olukorras, rääkima eesti keelt, hoidma eesti kultuuri.

Rahvusliku eneseteadvuse sünnis oli suur roll erialastel teadusseltsidel, erinevate sotsiaalsete gruppide ja eesti soost haritlaste kaasamisel rahvapärимuse kogumisele, eesti keele arendamisele, toimetiste ja aastaraamatute abil mitmekesise teabe vahendamisel erinevatele sihtgruppidele. Kõik see soodustas omakorda avalikke mõttevahetusi ja diskussioone. 19. sajandi keskpaik tõi kaasa suured sotsiaalsed ja kultuurilised muutused. Hoogne majanduslik areng Venemaal ja Baltimaail

puudutas kõige rohkem talurahvast. Hariduse ja omakultuuri edendamise lipu all alustasid tegevust suured ülemaalsed omaalgatuslikud ühendused – 1868 Eesti Aleksandrikooli komitee ja 1872 Eesti Kirjameeste Selts (Jansen 2007: 393–394). See, kuidas korraldati Aleksandrikooli asutamiseks üldrahvalikku annetuste kogumist, näitas maarahva võimekust organiseeruda kindla eesmärgi nimel. Neil ühendustel oli tähtis roll eesti hariduselu ja rahvuskultuuri kujundamisel ning selle vundamendi tugevdamisel. Siin võib tuua välja ühiseid jooni rahva organiseerumisel 1988. aastal alguse saanud nn teise ärkamisaja liikumistega, näiteks annetuste kogumisega ERMi taastamiseks Raadile.

Kodanikualgatusel põhineval Eesti seltsiliikumisel oli alates 19. sajandi teisest poolest Eesti rahvuse ja riigi kujunemisel otsustav tähtsus. See tegi võimalikuks eestlaskonna rahvuslike eesmärkide saavutamise, kindlustas ühtekuuluvustunnet ning sai oluliseks kogu ühiskonnaelu suunamisel.

„Eesti oma muuseumi“ mõtte tekkimine ja selle elluviimine

Suure tähtsusega eestlaste eneseteadvuse ärkamisel oli 1869. aastal toimunud esimene eesti üldlaulupidu, kus Jakob Hurt kutsus rahvast üles aktiivselt osalema põllumeeste seltsides, hoidma eesti keelt ja kultuuri, jääma eestlaseks, olenemata sellest, mida keegi seljas kannab. Äratus vaimuvara korjamiseks saabus eeskätt J. Hurda kuulsale üleskutsele „Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele“, mis avaldati ajakirjanduses 1888. aastal. J. Hurt asutas rahvaluule kogumise hoo- gustamiseks vabatahtlike kaastööliste baasil ülemaalse korrespondentide võrgu. Hoogne kogumine kestis Hurda surmani 1906. aastal, olles olnud kõige aktiivsem 1880. aastate lõpul ja 1890. aastate algul, seega venestusreformide kõrgajal. (Jansen 2007: 445–446)

Jakob Hurda ja tema kaastööliste algatatud vanavara korjamise suurakttsioonide edukaks toimimiseks asutatud ülemaalsel korrespondentide võrgul oli muuseumimõtte idee kandmisel ja selle elluviimisel suur tähtsus. Aktiivne kogumistöö haaras kaasa laiu rahvahulki ning näitas hästi rahva võimet kindla eesmärgi nimel organiseeruda.

Ants Viires väidab, et ka Carl Robert Jakobson oli üks muuseumi vajalikkuse idee kandja ja avalikkuse ette tooja, saades innustust 1876. aastal Soomest, kus ta külastas Helsingis üliõpilaste kogumistöö tulemusena organiseeritud Soome kunsti ja käsitöö näitust (Viires 2001: 294). Muuseumimõtte algataja ja arendaja oli ka Tartus aastail 1871–1893 tegutsenud Eesti Kirjameeste Selts.

Eestimeelsust kandsid veel maalt linna haridusteed jätkama tulnud noored, nende hulgas Oskar Kallas, kes oli esimene doktorikraadiga eestlane rahvakultuuri alal. Helsingis saadud „muuseumikogemused“ rakendas O. Kallas „eesti oma muuseumi“ mõtte elluviimisel – Eesti Rahva Muuseumi asutamisel ja edasisel muuseumi tegevuse juhtimisel. Kallas tutvustas „oma muuseumi“ ideed hoogsalt nii Õpetatud Eesti Seltsis kui ka Eesti Üliõpilaste Seltsis, kandes endas suurt soovi eestlased „eesti rahvuslise muuseumi“ rajamisel ühe mütsi alla saada. (Linnus 1995: 22)

ERM tegutses alates asutamisest kuni riigistamiseni 1940. aastal eraseltsina. ERMi algusaastail 1909–1918 oli abiks laiaulatuslik vabatahtlike kaastöötajate võrgustik: toetajaliikmed, usaldusmehed, vabatahtlikud kaastöölised. ERMi korrespondentide võrgu asutamise eelduseks 1931. aastal võime pidada muuseumi usaldusmeeste, vabatahtlike kaastöölise ja toetajaliikmete varasemat aktiivset tegevust muuseumi abistamisel. Korrespondentide võrku nagu ka Õpetatud Eesti Seltsi, Eesti Üliõpilaste Seltsi, Eesti Kirjameeste Seltsi ja Eesti Põllumeeste Seltsi saab pidada tähtsamateks ERMi toetavateks organisatsioonideks.

Seltsiliikumise taastekkimine ja hoogustumine aastail 1988–1991

Eesti lähiajaloo on olnud kaks olulist pöördepunkti: taasiseseisvumine aastal 1991 ja liitumine Euroopa Liiduga aastal 2004. Eesti ühiskonnale murrangulisel perioodil – taasiseseisvumise eel ja selle ajal – hoogustus seltsiliikumine.

Ajaloolist järjepidevust kandvatel seltsidel ja represseeritud avanesid võimalused taastada oma õigused enne 1940. aastat neile kuulunud materiaalsele väärtustele ning taotlema rehabiliteerimise teel oma ausa nime taastamist. 1988. aastal taastati Eesti Üliõpilaste Seltsi ja Õpetatud Eesti Seltsi tegevus. Ajalooliste sidemete otsimine oli omane paljudele taastatud sõjaeelsetele ühendustele. Oma artiklis „Seltsiliikumine Eestis aastail 1988–1992“ ütleb Aili Aarelaid: „Seltsiliikumise taassünni algaastate põhiprobleemiks oli rahvuse ajaloolise mälu legaliseerimine ja taastamine, etnilise identiteedi hoidmine ja ajaloolise õigluse jaluleseadmine“ (1993: 22).

Aktiivselt otsiti ideid ja eeskujusid läänest. Välisühendused toetasid toleaegeid seltsi ja institutsioone Eestis nii moraalselt kui materiaalselt. Nii saabus välismaalt toetus ka ERMile ning hiljem ERMSSile. Välisühenduste rahalisel toetusel täiendasid ERMi töötajad end erialastes institutsioonides Kanadas ja mujal. Välismaailmaga suhtlemisel laienes eestlaste silmaring ja saadud kogemused rakendati töösse. 1989.–1991. aastal kasvas seltside ja ühenduste arv ligikaudu 1000 organisatsioonini (Aarelaid 1996: 93).

Seltside kasvu võib seletada aktiivsete inimeste sooviga kaasa lüüa ühiskonna arengus, otsida uusi tegutsemisalaseid ja võimalusi. Rahvas pöördus tagasi oma juurte juurde. Vaimustuti kodukandi rahvariieetest ning uut hoogu sai kodu-uurimine. Vajadus tunda esivanemate ajalugu aitas nendel aastatel koondada rahvast Eesti Rahva Muuseumi kui ühe peamise rahvuslikku identiteeti hoidva ja kandva institutsiooni ümber.

Uueks elujõuliseks rahvuslikuks ideeks kujunes soov taastada Eesti Rahva Muuseumi kodu Raadil, mis oli hävinud sõjatules 1944. aastal. Ruumid Veski tänaval asuvas endises kohtumajas muutusid kogude täienedes aastatega kitsaks, side avalikkusega jäi tagasihoidlikuks (Pärdis 1995: 94). Suurt tähelepanu pöörati kogumise ja uurimistööle. Küsimuslehele nr 191 „Eesti Rahva Muuseum meie keeles ja mees“ (1993) ERMi korrespondentidelt saabunud vastuste analüüsi põhjal võib öelda, et külastajate soov oli, et muuseum pööraks oma näo ja varasalved rahva, eriti aga noorte poole. Eesti Rahva Muuseum vajab aktiivsemat tutvustamist avalikkusele. Raadi vabastamine Nõukogude sõjaväest sai üheks tugevamaks, laia avalikkust

kaasatõmbavaks aktsiooniks. Eesti Rahva Muuseum tõusis taas rahva teadvusesse ning rahvas koondus Eesti Rahva Muuseumi ümber. Rahvas osales vabatahtlikult ka laialdastel Raadi koristamistöodel (Peterson 2002: 16–18).

ERMi Sõprade Seltsi asutamise põhjused ja eesmärgid, ühisjooned 1909. aastal loodud ERMi ühinguga (ühisusega)

Ka Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi võib pidada kuuluvaks kultuuri- ja ajaloolise mälu suunitlusega seltside hulka, mis on tekkinud taasiseseisvumise ajal. Seltsi asutamisel juhinduti peamiselt neist suunadest ja põhimõtetest, mis olid 1909. aastal loodud ERMi ühingul. ERMi 1908. aastal kinnitatud põhikirjast võeti aluseks peamised eesmärgid ja tegevused, sobitades need kaasaegsesse ühiskonda.

ERMi ümber olid asutamisest peale koondunud vabatahtlikud kaastöölised ja paikkondlikud usaldusmehed. Asutades Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi, tugineti 1931. aastal moodustatud ERMi korrespondentide võrgu liikmeskonnale. Seetõttu ei olnud ilmselt ka juhuslik, et esmakordselt teavitati korrespondente ERMSSi asutamise plaanidest 29. septembril 1993 toimunud kirjasaatjate päeval.

ERMi tollane direktor, ERMSSi idee autor Tõnis Lukas sõnas seltsi algatustoimkonna koosolekul:

ERM on sümbolnimi vanavarast huvitatud eestlastele ja kuigi praegu kannab seda nime üks kindel asutus, peab selle nime all saama ajada kõiki vajalikke asju, mida meil oma rahvatraditsiooni talletamiseks tarvis on. Seetõttu on muuseumitöötajad, korrespondentide võrgu liikmed ja teisedki toetajad hakanud otsima võimalust ühe asutuse jõust üle käivate suuremate algatuste ellu viimiseks. Selliseks võimaluseks on Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi asutamine. (Algatustoimkonna protokollid: 3–4)

ERMi korrespondendid toetasid ERMSSi asutamist. Nii moodustuski laiapõhjaline toetusgrupp – liikmeskond ERMSSi loomiseks.

Tollal, taasiseseisvunud Eestis keerulistes oludes, oli ERMil tekkinud taas vajadus toetavate sõprade järele, nagu see oli olnud pea sajand tagasi. Seltsi asutamiseks moodustati 29. septembril 1993 algatustoimkond, kuhu kuulusid Tiina Tael, Asael Truupõld, Aino Voolmaa, Ülo Ruubel, Raul Kivi, Vaike Hang, Teet Eomäe, Aare Majamees, Elvira Presjärvi, Helle Kull, Helma Kaeval, Nikolai Repän, Anna Gussev, Rita Kaljus, Jüri Linnus, Uku Alakivi, Peeter Einasto, Heiki Pärdi, Toomas Määrmann, Ants Noormägi, Endla Jaagosild, Ildike Jaagosild, Matti Maasikas, Toivo Sikka ja seltsi loomise idee autor Tõnis Lukas.

Esimesel töökoosolekul 13. oktoobril 1993. aastal otsustati asuda tõsiselt tegelema seltsi loomisega (Algatustoimkonna protokollid: 3–4). T. Lukas pakkus loodava ühenduse nimeks „Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts“, millega toimkonna liikmed nõustusid. ERMSSi algatustoimkond pidas kokku üheksa töökoosolekut. Seltsi vajalikkuse ideed tutvustati 1994. aasta kevadel ringkäikudel maakondades – 25 kohtumisel umbes 400 kuulajale. Loodava seltsi tegevuseks püstitati konkreetset eesmärgid: selts pidi olema ettevõtjaid ja ühiskonna tippe ühendav organisatsioon, tähtsamaks eesmärgiks oli asutada seltsi väljaanne, kus oleks võimalus avaldada

ERMi etnograafilise teatmematerjali kogumisvõistluse teemasid, kokkuvõtteid võistlusest ja kirjasaatjate kaastöid, samuti seltsi tegevust puudutavaid ülevaateid; asutada osaühing Eesti Rahva Muuseumi Maja; arendada tegevust Raadil; asutada seltsi juurde majandusorganisatsioon; tutvustada ERMi uue hoone vajalikkust ning koguda selleks annetusi; aidata kaasa muuseumi tegevuse ja kogude ning eesti rahvakultuuri ja teiste soome-ugri rahvaste kultuuri tutvustamisele, kogumisele ja säilitamisele; rajada seltsi tegevus liikmete initsiatiivile ja ühiskondlikule tegevusele; korraldada õppereise osalustasu eest jm.

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts asutati 14. mail 1994 Eesti Rahva Muuseumi 85. aastapäeva pidustuste raames.

Võib väita, et sõprade seltsi asutamises ning hilisemas tegevuses on mitmeid ühisjooni selle eelkäija, 1909. aastal loodud ERMi ühinguga. Kahe organisatsiooni tegevuse eesmärgid ning muredki olid paljus ühised – võitlus *oma maja* eest ja *kihutustöö* vajalikkus ERMi tegevuse ja kogude tutvustamisel, milles on mõlemal seltsil läbi aja olnud kindel roll.

Nagu ERM pidas oma algusaastail tähtsaks suurt kihutustööd vanavara korjamise ja muuseumi tegevuse tutvustamisel, nii algatas ka ERMSS alates 1995. aastast aktiivse „kihutustöö“, korraldades Eesti Rahva Muuseumi eesmärke, tegevust ja kogusid tutvustavaid maakondlikke teabepäevi piirkondlikes muuseumides, koolides, rahvamajades ja raamatukogudes. Teabepäevade eel avaldati toimuvatest üritustest ülevaateid maakondlikes ja üleriigilistes ajalehtedes ning anti intervjuusid meedias. Kohtumistele võeti kaasa reklaammaterjale ERMSSi ettevõtmistest ja ERMi näitustest, muuseumiprogrammidest ning küsimuslehti etnograafilise teatmematerjali kogumiseks. Samal eesmärgil korraldati ka õppereise ajaloolistesse ja kultuuriloolistesse paikadesse, kus said omavahel kokku ERMSSi liikmeskond, ajaloo huvilised, ERMi kirjasaatjad, muuseumitöötajad jt.

Maakondlikel teabepäevadel rääkis ERMSSi tegevusest juhatuse esimees, Tartu maavanem Jaan Õunapuu. ERMi tegevust ja rahvakultuuri tutvustavate loengutega esinesid ERMi töötajad. Teabepäevad laiendasid ERMi näitusetevõetust maakondlikes muuseumides ning aitasid kaasa ERMi korrespondentide võrgu ja ERMSSi liikmeskonna laienemisele. Aastatel 1995–1996 toimunud maakondlikud teabepäevad andsid paikkonna ajaloo huvilistele võimaluse kohtuda maakonna juhtidega ja ka piirkonna muuseumitöötajatega. Nn kõnetoimkonna tegevus ulatus hilisematel aastatel (alates 1996) ka väljapoole Eestit: Peterisse, Peterburi, Stockholmi, USAsse ja Kanadasse, kus kohtumistel ERMSSi liikmeskonnaga, kohalike ajaloo huvilistega ja ERMi kirjasaatjatega tutvustati ERMi ettevõtmisi, kogusid ja ERMSSi tegevust.

Ühisjooneks ERMi ühingu ja ERMSSi vahel võib pidada ka ühenduste laienemist Tallinna. Üheks suuremaks omaaegseks algatuseks Kristjan Raua poolt 1918. aasta kevadel oli ERMi Tallinna osakonna asutamine August Pulsti aktiivsel kaasabil. ERMSSi Tallinna osakond avati 18. märtsil 1995 eesmärgiga tutvustada sügavuti eesti ja soome-ugri rahvaste ajalugu ja kultuurilugu Põhja-Eestis, eelkõige kooliõpilastele ja õpetajatele. Osakonna juhatuse esimeheks valiti esimestel aastatel Ülo Ruubel ja hiljem Tiit Korman (1949–2005).

Omaaegne ERMi ühisus korraldas näitusetevõetust. Samaga asus tegelema ka ERMSS, olles abiks muuseumi rikkalike kogude tutvustamisel. ERMSS organisee-

Foto 1. **1. aprill 2000.** ERMi Sõprade Seltsi Tallinna osakonna aastakoosolekul Tallinna Kergetööstustehnikumis tänab osakonna esimees Tiit Korman (1949–2005) endist esimeest Ülo Ruubelit (vasakul) tehtu eest.

Foto: Arvi Matvei

ris maakondlikel teabepäevadel väljapanekuid ja näitusi. Tähelepanu väärrib näituste korraldamine mõlema ühenduse poolt ühes geograafilises kohas – Peterburis. ERMi ühing korraldas näitusi ülevenemaalisel kodukäsitöönäitusel Peterburis 1913. aastal ja kahel korral 1916. aastal sealse Eesti Haridusseltsi ja Eesti Naisseltsi näitemüükidel. ERMSS korraldas ERMi kogude tutvustamiseks samuti näitusi Peterburis. Hea koostöö kujunes ERMSSil Peterburi Eesti Kultuuriseltsiga Estonia (esimees Jaan Maldre ja Viuu Fjodorova). ERMSSi õppereisi ajal Peterburis 1998. aastal toetasid reisist osavõtjad Peterburi Jaani kiriku taastamist väikese annetusega (Kleinert 1999: 44).

Üheks ühisjooneks ERMi ühingu ja ERMSSi vahel võib tuua ka auliikmete olemasolu mõlemal ühendusel. Aktiivse tegevuse eest eesti rahvakunsti ja eestluse hoidmisel, ERMi kogude ning ERMSSi tegevuse tutvustamisel Eestis ja väljaspool omistati neil aastatel Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi auliikme nimetus järgmistele ERMSSi liikmetele: 1996. aastal Ene Runge (1919–1999) Kanadas ja Ants Viire Eestis, 1997 – Ene-Mai Reinpuu (Austraalia), 1999 – Aleksei Peterson ja Arved Luts (1929–2005), 2001 – Einvald Nõulik, 2004 – Irene Karpa, Heino Prost ja Egbert Runge (Kanada), 2005 – Mai Raud-Pähn (Rootsi), 2006 – Helle-Mall Risti (Austraalia), 2007 – Vaike Hang, 2008 – Tõnis Lukas.

Põhiliseks erinevuseks kahe organisatsiooni vahel võib pidada nende asutamise sihte: ERMi ühisuse asutamise eesmärgiks oli Jakob Hurda mälestuse jäädvustamine ja tema pärandi säilitamine ning vastutus ühisuse valdusse saadud kogude eest. ERMSS asutati 1994. aastal aga muuseumi tegevust toetava kodanikuühendusena, et aidata kaasa ERMi kui asutuse ja seal säilitatava kultuuripärandi tutvustamisele avalikkusele.

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi koha ja rolli määratlemine aastail 1994–1996

Seltsidel ja teistel vabatahtlikel kodanikeühendustel oli vaieldamatult suur osa kodanikuühiskonna taastamisel Eestis. Samas töid muutused ühiskonnas kaasa selle lõhenemise ja sotsiaalse turvalisuse kadumise. Kodanikuühenduste omaalgatuslik tegevus ei suutnud seda kompenseerida.

Probleemiks oli omaalgatuslike ühenduste rahastamine. Rahvakultuurialaseid ettevõtmisi ja seltside tegevust finantseeriti enamasti projektipõhiselt: rahalist toetust eraldati lühiajalisteks konkreetseteks projektideks, kuid organisatsiooni ülesehitamiseks nn tegevustoetus puudus, mistõttu projektist projekti elamine ei taganud paljude seltside jätkusuutlikkust ega organisatsioonide piisavat arengut.

Koos omakultuurilise tegevuse edendamisega langesid seltside kaela ka majandusmured. Seltside kasinad liikmemaksud ja saadud toetused ei olnud küllalt suured, et seltsid oleksid elujõulised ja saaksid tulemuslikult tegutseda.

Eestis valitses neil aastail ja valitseb veel praegugi olukord, kus riik soovib paljuski ohje enda käest kodanikeühendustele anda, kuid nende tegevuste finantseerimiseks nappis raha tollal ja napib ka nüüd. Öeldu kehtib täiel määral kultuurivaldkonnas tegutsevate ühenduste kohta. Ülle Lepp on uurimistöös „Estonian cultural organizations: the threshold of change“ kultuuriühenduste jätkusuutlikkust käsitledes märkinud: „Kultuuriühenduste arv, nende professionaalsus ja kohustused on viimastel aastatel kasvanud, kuid seda kasvu ei ole teadvustanud avalik võim. [...] Kultuuriühenduste finantssuutlikkus ei ole märgatavalt suurenenud, enamik neid ühendusi tunneb puudust stabiilsest baasist oma tegevuseks.” (Lepp 2005: 235–236)

ERMSS ei ole kodanikeühendus, mis on tekkinud nn rohujuuretasandilt. Idee ja mõte tekkis „ülevalt alla” – muuseumi juhtkonna ja muuseumitöötajate poolt, haarates kaasa muuseumi korrespondentide võrgu liikmed, kes aktiivselt ERMi toetasid ja kellele Eesti Rahva Muuseum aastakümneid ise oli toetunud. ERMSS pidi oma tegevuses arvestama teda asutanud ERMi soovide ja vajadustega ning olema hea koostööpartner asutamist toetanud ERMi korrespondentidele.

ERMSS pidi arvestama ühelt poolt oma liikmete huvidega, kuid eelkõige siiski oma looja, st Eesti Rahva Muuseumi eesmärkidega – tutvustada laiale avalikkusele ERMi tegevust ja tema rikkalikke kogusid. Eesti Rahva Muuseum oli asutanud organisatsiooni avalikkuse kaasa tõmbamiseks ning ERMi uue hoone vajalikkuse teadvustamiseks ja ERMi uue hoone fondi rahaliste annetuste kogumiseks.

1994. aasta detsembris tõusis ERMile uue maja ehitamise küsimus väga aktuaalseks vabariigi valitsuses. Riigikogus oli otsustamisel kolme suure kultuuriobjekti – Eesti Muusikaakadeemia, Eesti Kunstimuuseumi ja Eesti Rahva Muuseumi ehitamise alustamine. Äsjaavatud ERMi näitusemajas oli võimalik eksponeerida vaid 1–2% olemasolevatest varadest. ERMSS nägi vajadust toetada ERMi ehitamise alustamist. ERMSSi juhatuse otsuse põhjal 22. detsembrist 1994 pöördus juhatuse esimees Jaan Õunapuu vabariigi valitsuse ja Riigikogu poole „Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi pöördumisega” (Sild 2008: 121–123), kus paluti toetada Eesti Rahva Muuseumi uue hoone ehitamist. Avalik pöördumine saadeti valitsusele, Riigiko-

gule ja kultuuriministeeriumile. 1996. aastal kinnitas Riigikogu ERMi uue hoone ehituse kolme tähtsama riikliku kultuuriobjekti hulka.

1995. aasta alguses nägi trükivalgust ERMSSi esimene väljaanne *Lee*, mida on ilmunud tänaseni üks number aastas Eesti Kultuurkapitali toetusel. Sama aasta veebruaris külastas ERMi direktor Tõnis Lukas väliseestlaste kogukondi Kanadas ja USAs. Pärast T. Lukase külaskäiku alustas käesoleva artikli autor teabevahetust ERMi ja ERMSSi tegevuse kohta seltsiliikmetega Põhja-Ameerikas. Visiidist sai alguse koostöö Eesti Etnograafia Ringi Kanadas juhendaja Ene Rungega ja tema abikaasa Egbert Rungega, kes olid kontaktisikud ERMi ja ERMSSi tegevusest teavitamisel Kanadas ja esialgu ka USAs. Pärast Ene Runge surma jätkus koostöö Egbert Rungega ja USAs Irene Verderiga.

ERMSSi tegevus aastatel 1994–1996 kujunes oma näo ja koha leidmiseks. Lisaks ERMi uue hoone vajalikkuse järjepidevale tutvustamisele said ERMSSi järgmiste aastate peamiseks tegevussuundadeks ERMSSi Tallinna osakonna asutamine ja selle aktiivne tegevus, seltsi väljaande *Lee* ja teiste trükiste kirjastamine, ERMi tegevuse ja kogude aktiivne tutvustamine maakondades, näitusealase tegevuse korraldamine ja osalemine kihelkonnapäevadel, õppereiside korraldamine Eestis ja väljaspool (Petseri), auliikmete nimetamine. Väliseesti kogukonnaliikmetega suhtlemise algus ja nende teavitamine ERMi tegevusest tõi kaasa seltsi liikmeskonna kasvu ning aitas tutvustada ERMi uue hoone vajalikkust ka väliseesti kogukondadele.

Ilmumist jätkas ERMSSi väljaanne *Lee*, milles asuti avaldama ülevaateid ERMi teatmematerjali kogumise võistlustest ning korrespondentide võistlustöid. Näiteks ilmus järjena ERMi korrespondendi Arnold Karu võistlustöö „Mägeraude karjapoiss“. Seminar-lektoriumil „Soome-ugri maailmapildi sümbolid“ peetud ettekannete põhjal koostati *Lee* erinumber *ÜMIN* (1997), mis edastati täiendava õppe-materjalina koolidele (toetas Eesti Kultuurkapital).

ERMSS aitas leida ka rahastajaid paikkondlikke rahvarõivaid tutvustavate meetodiliste materjalide kirjastamisel (Ambla, Nõo, Põltsamaa).

Jätkusid ERMi ja ERMSSi tutvustavad maakondlikud teabepäevad. Märkimisväärne oli Saaremaal Leisi Keskkooli õpetaja Helgi Vinkeli (1939–2003) aktiivne kodu-uurimisalane tegevus ja õpilaste kaasamine sellesse. Õpilased osalesid aktiivselt ERMi etnograafilise teatmematerjali kogumise võistlustel ning astusid ka ERMSSi liikmeteks. Leisi Keskkool premeeris aktiivseid kodu-uurimisega tegelevaid noori reisiga Lapimaale, mille korraldas ERMSS 1999. aastal.

ERMSSi Tallinna osakond alustas 1995. aastal koostöös Eesti Rahva Muuseumiga õpilastele ning õpetajatele suunatud üritustesarja „Kool ja muuseum“. Selle sarja eesmärgiks oli pöörata rohkem tähelepanu noortele ning just integreeritud ürituste korraldamisega koostöös teiste rahvakultuuri ja teadust viljelevate seltside, koolide, asutuste ja üksikisikutega. Püüe oli tutvustada etnograafia ja kultuuriloo küsimusi, andes selleks sõna erinevatele õppejõududele. ERMSSi Tallinna osakonna juhatuse liige, Tallinna Pedagoogikaulikooli õppejõud Malle Antson pakkus välja oma üliõpilastele uurimustöö koos välitöödega teemal „Nüüdisetnograafia tekkinine – Tallinnas Lasnamäel“ (Kleinert 1996: 104; 1999: 29).

Koostöös Eesti Vabaõhumuuseumiga tutvustati üritustesarja „Kool ja muuseum“ raames vabaõhumuuseumis rahvakultuuri tutvustavaid muuseumipro-

ramme, mis pakkusid kooliõppekavasid täiendavaid teadmisi ja praktilisi oskusi. Sellised võimalused olid neil aastatel veel väga vähestel muuseumidel. Aasta hiljem valmis ka ERMis laste töötuba, kus alustati muuseumiprogrammide korraldamist.

Lisaks jätkuvatele maakondlikele teabepäevadele aitas ERMSS kaasa kodukan- dipäevi ette valmistada ja paikkondlikke näitusi läbi viia.

29. septembril 1996 algatati koostöös Tartu Maaspordi Liiduga rahvakultuuri tutvustavate ürituste korraldamine Raadil mihkclipäeva tähistamisega ning anti pa- nus Raadi territooriumi korrastamisele. Järgnevatel aastatel lisandusid jaanipäev (1997) ja jüripäev (1998) Raadi mõisas. 1996. aasta detsembris algatati jõulukombeid ja traditsioone tutvustav „Jõuluõhtu rehetares“.

ERMSSi algusaastate peamine tegevussuund – maakondlike teabepäevade kor- raldamine ja kohtumised kohalike ajaloo huvilistega, ERMi korrespondentidega ja ERMSSi liikmetega oli õige ning aitas edukalt kaasa ERMi tegevuse ja uue hoone vajalikkuse tutvustamisele kogu riigis ja väliseesti organisatsioonide kaudu ka Ees- tist kaugemal.

ERMSSi tegevus 1997–2005

Kui võrrelda ERMSSi tegevust algaastatel 1994–1996 ja perioodil 1997–2005, võib märkida, et seltsi põhieesmärgid ja roll olid nende aastate jooksul samad. Selts saavutas nendel aastatel küpsuse ja muutus oma tegevusega arvestavaks kultuu- riühenduseks. Võrreldes asutamisajaga, toimusid muutused seltsi liikmeskonnas. ERMSSi liikmeks astusid asutamisel paljud avaliku elu tegelased, kuid kahjuks ka- dus aja jooksul nende huvi seltsi tegevuse vastu ning kontakt nendega katkes. Seltsi tegevuse jätkudes hakkasid ERMSSi liikmeks astuma järjest enam ka üliõpilased, kes õppimise käigus huvitusid rahvakultuurist. Lootus, et seltsi liikmeskond jät- kuvalt nooreneb, saab tõenäoliselt tõeks, kui valmib ERMi uus ja kaasaegne hoone ning maja täitub kindlasti uudsete ideede ja aktiivse tegevusega.

Aktiivse liikmeskonna kasvu põhjusteks Eestis võib pidada maakondlike tea- bepäevade, ettekandekoosolekute, välisnäituste (Peterburis, Riias) korraldamist riiklikel tähtpäevadel, eelkõige aga õppereiside läbiviimist ning Raadil peetavaid rahvakultuuri tutvustavaid üritusi.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Asutaja- liikmed	108											
Liikmeks astunute arv	243	233	73	56	84	49	66	79	54	41	91	20
Liikmete koguarv	351	584	657	713	797	846	912	991	1045	1086	1177	1191

Foto 3. 21. veebruar 2003. Näituse „Eesti ehted“ avamisel Peterburis Venemaa Rahvusraamatukogus Eesti Vabariigi 85. aastapäeval. Esineb Venemaa Riigiduumi kultuuri- ja turismikomitee esimehe abi Juri Mudrov.

raames (27.–3.6.2004) Riias. ESTO ajal korraldati Riias eesti rahvuslikke käsitöötehnikaid tutvustavaid meistrikodasid, et äratada just noortes väliseestlastes huvi oma juurte ja eesti rahvakunsti vastu (Kleinert 2005: 27–30).

Suurt tähelepanu pöörati ERMi ja eesti rahvakultuuri tutvustavatele teabepäevadele koolides, mis aitasid kaasa ERMi tegevuse ja kogude populariseerimisele ning töid õpilasi ja noori ERMi näitusemaja muuseumiprogrammidele ja näitustele. Keskmiselt organiseeriti aastas 7–12 teabepäeva (1999 toimus 14 teabepäeva, 2001 – 25 teabepäeva, M.S.). ERMi juhtkonna ja seltsi juhatuse vahelise kokkuleppe alusel korraldati 1–2 teabepäeva kuus, et need ei segaks muuseumitöötajate iga-

sed organisatsioonid, kellel jätkus südikust vedada surnuaia korrastamist, kaasates selleks vabatahtlikke. Nende aastatega puhastati peaaegu kolmveerand kalmistut võsast ja prahist.

Alustades ettevalmistusi Eesti Vabariigi 80. aastapäeva ürituste korraldamiseks 1998. aastal Peterburis ning sealse eestlaskonnaga (Peterburi Eesti Kultuuriselts Estonia) sidemete loomiseks, muutus seltsi töö üheks fookuseks senisest veelgi tugevamalt tegevus väljaspool Eesti Vabariiki.

Samuti kandus neil aastail ka teabepäevade korraldamine Eestist kaugemale. Väljaspool Eestit korraldati ERMi ja eesti rahvakultuuri tutvustavaid teabepäevi, näiteks 2001. aastal Baltimaade Päevade raames koostöös Eesti Rahvakunsti Huviringiga Triinu Stockholmis Eesti Majas, eesti keele päev Peterburis 22. märtsil 2003 Eesti Vabariigi 85. aastapäeva raames ja teabepäev Riias ESTO 2004 ajal. Väljaspool Eestit korraldati ka näitusi, näiteks Peterburis Eesti Vabariigi 80. aastapäeva raames 1998. aastal „Rahvarõivas kui sümbol“ (koostaja Reet Piiri, kunstnik Natalie Zvorovsky) (Kleinert 1999: 38–39) ja Eesti Vabariigi 85. aastapäeva puhul 2003. aastal näitus „Eesti ehted“ (koostaja Mare Piho, kunstnik Kalvi Tenno) ning eesti keele päev (Kleinert 2004: 18–21).

Näitused olid ERMi ja ERMSSi koostöös eksponeeritud ka ESTO 2004

Foto 4. 27. juuni 2004. Kihnu käsitöömeistrid ESTO-I Riia Suurgildi hoones.

Foto: Peeter Hütt

päevast tegevust. Võeti suund eesti rahvakultuuri ja ERMi tegevust ning kogusid tutvustavate ettekandepäevade ja näituste korraldamisele ka Ida-Virumaal (Narva, Sillamäe, Jõhvi, Narva-Jõesuu).

Tihenes koostöö erinevate organisatsioonidega – avaliku sektoriga, äriühingutega ja teiste kultuuriseltsidega. Koostöös Vanemuise Seltsiga korraldati jõuluõhtu, pidulikke ettekandekoosolekuid Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamiseks (1998 ja 2003) ning mälestuspäevi 1941. ja 1949. aastal küüditatute mälestuseks (1999, 2001 ja 2004) Vanemuise väikeses majas (Sild 2008).

Seltsi üldkoosolekutel tõstatati aasta-aastalt ERMi uue hoone asukoha ja ehitamise alustamise kohta küsimus, kas on õige ehitada ERM Toomemäele – ja miks mitte Raadile (ERMSS üldkoosoleku protokollid 1995–2003). Teadmatus, kuhu ehitatakse ERMi uus hoone, takistas seltsil korraldada ulatuslikku kampaaniat kogumaks ERMi uue hoone ehitamiseks annetusi, mistõttu kahanes viimastel aastatel ka annetuste laekumine ERMi uue hoone fondi. Raske oli ERMSSil annetajatele (eriti väliseesti kogukonnale) selgitada, kuhu ehitatakse ERMi uus hoone, kui seda ei teadnud tollal ka ERMi juhtkond ega kultuuriministeerium.

ERMSS püüdis oma tegevusega toetada muuseumi taastamist Raadil. Alates 1996. aastast korraldati ERMSSi ettevõtmisel Raadil rahvakultuuri tutvustavaid üritusi – jüri-, jaani- ja mihklipäeva, mis aitasid teadvustada Raadi mõisa ajaloo-

Foto 5. 28. september 2003. Mihklipäev Raadi mõisas.

list ja kultuuriloolist väärtust ka ERMi uue hoone asukohana. 2001. aastast alustati Raadile ERMi uute hoidlate ehitamist. ERMSS tuli siin muuseumile appi, organiseerides 2000. aastal ERMi töötajatele ja hoidlaid projekteerivatele arhitektidele õppesõidu Soome muuseumidesse (Kleinert 2001: 20–21). Oma 2003. aasta otsuses toetas ERMSSi juhatus ERMi uue hoone rajamist Raadile. Samal aastal võttis kultuuriministerium vastu otsuse, et ERMi uus maja tuleb Raadile (Aruanne 2003: 237; Kleinert 2004: 22–23).

Rahvalikud ettevõtmised Raadi toetuseks haarasid kaasa riigiasutusi, kohaliku omavalitsuse asutusi, erinevaid fonde ja vabatahtlikke. ERMSSi liikmed osalesid 2002. ja 2005. aastal pargis puude istutamisel. Puude istutamise ootuse tõttu Raadil toimus jaanipäev 2005. aastal Ihaste Ratsaspordi- ja Vabaajakeskuses ning mihklipäev Anne kanali ja Emajõe vahelises pargis. Jüri-, jaani- ja mihklipäeva populaarsust tõestab nende suur külastatavus, sest rahvas tuli tuhandetes kokku ka uutes paikades korraldatud üritustele (Aitaja 2006: 31–32).

Foto 6. 25. september 2005. Lapsed kootidega vilja peksmas miiklipäeval Anne kanali ja Emajõe vahel pargis.

Foto: Tiina Tael. ERM Fk 2866:30

Ürituste ettevalmistustöodes ja läbiviimisel osalesid paljud seltsi liikmed ja teised huvilised. See oli missioonitunne, mis innustas inimesi neid üritusi korraldama ja pärast territooriumi koristama.

ERMSS sai rahvakalendri tähtpäevadega seotud ürituste korraldamisel Raadil toetuda ühelt poolt eesti rahva rikkalikule kultuuripärandile ning teiselt poolt vabatahtlikele abilistele. Ajaleht *Tartu Postimees* (31.12.2002: 1) nimetas 2002. aasta heade tegude hulgas ka „ERMi Sõprade Seltsi viitsimist ajada välja raha ja korraldada rahvale üritusi Raadil...“. Iga üritusega muutus Raadi park korrastatumaks, kuna paljud asutused ja organisatsioonid toetasid korrastustöid nii rahaliselt kui vabatahtliku tööga (Tartu vallavalitsus, Tartumaa keskkonnateenistus, Tartu maavalitsus, Tartu linnavalitsus jt ning ERMi ja ERMSSi liikmed). Võib tõdeda, et üritused Raadil olid vajalikud, teadvustamaks Raadi tähtsust ERMi koduna ning kindlustamaks eesti rahvakultuuri olulisust igapäevaelu osana ka järeltulevale põlvele. Hooustus õppereiside korraldamine nii Eestis kui ka väljaspool. Keskmiselt korraldati kaks kuni neli õppereisi aastas. Erilist huvi tunti Kihnu-Ruhnu, Saaremaale-Vilsan-

Foto 7. 23. august 1998. ERMSSi õppereisist Kihnu ja Ruhnu osavõtjad Kihnu vanas rahvamajas kuulamas Virve Kösterit. Foto: Heiki Pärdi

dile, Petserisse-Novgorodi-Pihkvasse, Lapimaale, Ahvenamaale ja Läti Vabariigi liivlaste aladele korraldatud õppereiside vastu.

2004. aastal toimus muuseumitöötajate õppereis Taani tutvumaks sealsete ajalookeskuste tegevusega (Konsen 2005: 92–98). Taani õppereisilt saadud kogemuste põhjal valmis muuseumi uues näitusesaalis Raadil fotonäitus „Käega katsutav ajalugu“ (Merli Sild, Mart Salumaa, Kalvi Tenno). Näitus rääkis Taanis tegutsevatest ajalookeskustest ning sellest, kuidas need keskused muutsid ajalootruu olustiku abil ajaloo atraktiivseks ja käega katsutavaks. Samal ajal avati ka esemenäitus „Vii-kingi köök“ (Mart Salumaa), mis andis lühikese ülevaate tarbekunsti, kokanduse ja raua ajaloost.

Kuna muuseumi taastamine Raadil oli tollal alles algusjärgus, oli paras hetk mõelda, milliseks see võiks kujuneda. Hoidlate valmimine Raadil lõi seltsi arvates soodsa võimaluse rajada koostöös ERMiga eesti ja teiste soome-ugri rahvaste rahvakultuuri ja muuseumi kogude tutvustamiseks ning rahvaspordiürituste korraldamiseks ajalookeskus ka Raadile. Kahjuks ei leidnud ettepanek ERMi töötajate heakskiitu ja unistused jäid tollal unistusteks... Taani ajalookeskusi külastasid ERMSSi reisiga ka Narva Muuseumi töötajad, kes sellest ideest kinni haarasid ja

veelkord järgmisel aastal Taani sõitsid, et juba põhjalikumalt sealsete ajalookeskustega tutvuda. Nüüdseks on rajatud Narva Muuseumi Põhjaõu.

Rahvusliku identiteedi ja rahvakultuuri ühtedeks peamiseks kandjateks praegu on kodanikeühendused. Oma ettevõtmistes andis selts väga paljudele inimestele võimaluse osaleda kultuuriprotsessides. Küsitlused seltsi liikmete hulgas ja intervjuud juhatuse liikmetega näitasid, et ERMSSi tegevusele anti positiivne hinnang. Oldi arvamusel, et tagasilöökidele vaatamata täitis ERMSS põhikirjalised eesmärgid ning kujunes suurimaks rahvakultuuri väärtustavaks kultuuriseltsiks (Sild 2008: 94–95, 100–101). Seda toetab ka hinnang ERMSSi tegevusele üleriigilisel tasandil: Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit tunnistas MTÜ Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi 2003. aastal Tartumaa aasta ühenduseks.

ERMSSi tegevus oli tihedalt läbi põimunud ERMi tegevusega. ERMSS asutati ERMi toetuseks, avalikkuse kaasa haaramiseks ja ERMi uue hoone vajalikkuse teadvustamiseks ning rahaliste annetuste kogumiseks ERMi uue hoone fondi.

Soome Tööraha Muuseumi direktor Kalle Kallio väidab oma artiklis „Erinevad muuseumid, erinevad sõbrad“ (2008), et muuseumisõprade seltside eesmärgiks on anda oma vabatahtliku tegevusega muuseumidele pigem lisaväärtust, tuues muuseumisse uusi külastajaid, organiseerides üritusi ja üldrahalikke annetusi muuseumi tegevuse toetamiseks. Ühiskonna huve teeniv muuseum vajab sõpru. Kallio kirjutab, et kui muuseum kaalub oma suhet sõprade seltsi ja vabatahtlikega, tasuks mõtiskleda selle üle, mis on muuseumi tegelik ülesanne. Tema hinnangul osalevad vaid vähesed vabatahtlikud muuseumi töös ainult sellepärast, et neid motiveerivad muuseumitöö sellised küljed nagu lahtiolek, ekskursionide juhtimine või kogude eest hoolitsemine isenesest. „Nad ei ole praktikandid. Vabatahtlik töö peab tunduma meeldiva ja tähtsana... Sõprade hankimine muutub keeruliseks, kui muuseumil endalgi pole ta ülesanne selge. Kahjuks peitubki selles enamasti probleem.“ (Kallio 2005: 11)

Jäeb loota, et Eesti muuseumide ümber koonduksid abivalmis, missioonitundega ja lahked sõbrad, nagu nad on Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsis. Vabatahtlike tegevus ja panus muuseumidesse on ka Eestis muuseumide tegevuse arendamisel üks olulisi võimalusi, muuseumid peavad õppima vaid seda ellu kutsuma ja õigesti rakendama.

ERMSSi tegevus ERMi toetamisel ja tutvustamisel jätkub. Taas on aktiveerunud Tallinna osakonna tegevus. Oma eesmärgi seades on seltsil nüüd võimalik ERMi toetusel kindlalt edasi liikuda ja toetada Eesti Rahva Muuseumi tema tegevuses.

Kokkuvõte

Estofiilidest valgustajate ja esimeste eesti soost haritlaste tegevusel rahvapärимuse kogumisel, uurimisel ning rahvavalgustuslikul tööol oli suur tähtsus Eestimaa ajaloo ja kultuuriloo säilitamisel ja seltsiliikumise tekkel ning selle arengul. Eestlased võtsid baltisakslastelt omaks omaalgatuse ja usu hariduse tähtsusesse. Seltside tegevus oli eeskujuks 19. sajandi lõpukümnenil ja 20. sajandi algul alanud suulise ja

ainelise vanavara kogumisaktsioonidele, mille tulemusena tekkis vajadus asutada Eesti Rahva Muuseum.

Nii nagu ERMi algaaastatel oli tema ümber moodustunud lai toetajaskond, sai ka 1994. aastal asutatud Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsist muuseumi tegemistele kaasa aitav, toetajaid ühendav selts. ERMSS on oma tegevusega püüdnud hoida, säilitada ja tutvustada eesti rahvakultuuri, olles ühtlasi omakultuuri traditsioonide kestuse ja jätkusuutliku arengu tagaja. Oma ettevõtmistes aastatel 1994–2005 püüdis ERMSS tutvustada eesti ja soome-ugri rahvaste rahvakultuuri ning ERMi tegevust ja kogusid. ERMSSi kontaktisikute abil korraldati Eestis ja välismaal seltsi liikmetele infomaterjalide edastamist, liikmemaksude ja annetuste kogumist. ERMSSil oli sisukas koostöö väliseesti kogukonnaga ja erinevate organisatsioonidega Eestis.

Kohaliku regionaalse kultuuri jätkusuutlikkuse tagamise eesmärgil tegutses selts alates 1996. aastast, mil hakati koostöös ERMiga, piirkondlike omavalitsustega ja spordiorganisatsioonidega korrastama muuseumile kuuluvat unustusehõlma vajunud Raadi mõisaparki, et korraldada rahvakalendri tähtpäevi (jüri-, jaani- ja mihklipäev) tutvustavaid ja rahvaspordiüritusi. Selts püüdis nende ettevõtmistega teadvustada Raadi mõisa ajaloolist tähtsust ning Raadit kui ERMi endist asukohta ja anda oma panus sellesse, et ERMi uus hoone ehitataks taas Raadile.

ERMSSi tegevus aastatel 1994–2005 ei olnud ainult ladus edasiminekuks. Nende aastate jooksul oli väiksemaid või suuremaid tagasilööke. ERMSSi tegevuse rahastamine toimus peamiselt projektipõhiselt. Liikmemaks ja laekunud annetused ei katnud seltsi igapäevakulusid. Kodanikuühenduste jätkusuutlikkuse arendamise vajadust tunnistades tuleb tõdeda, et ühendustele nagu ERMSS on võtmetähtsusega stabiilne finantseerimine nii tegevustoetuste kui projektitoetustena. ERMi Sõprade Seltsi ees on jätkuvalt küsimused oma tegevussuundadest: kas jätkata traditsioonilisi tegevusi või vajab ERMi tegevuse toetamine ka uusi arenguid? Artiklis vaadeldud tegevusperioodile tagasi vaadates võib öelda, et Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts on oma liikmeskonna ja koostööpartneritega andnud endast parima, et ERMi tegevus ja kogud oleksid avatud kõigile huvilistele nii kodus kui väljaspool. Selts sai tollal ja saab ka nüüd edukalt eksisteerida ja tegutseda vaid igakülgse koostöös ERMiga, milleks ta on ellu kutsutud.

Allikad

ERMi Sõprade Seltsi arhiiv:

Algatustoimkonna protokollid = Seltsi algatustoimkonna koosolekute protokollid koos liisadega. Seltsi asutamiskoosoleku protokoll 14.05.1994. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi algatustoimkonna koosoleku protokoll, 8.06.94. Toimik 1–3. Alustatud 13. okt. 1993, lõpetatud 8. juunil 1994.

ERMSSi üldkoosoleku protokollid 1995–2003.

Kirjandus

- Aarelaid, Aili 1993. Seltsiliikumine Eestis aastail 1988–1992. – *Vabaharidustöö Ajakiri* 1: 22–25.
- Aarelaid, Aili (koost.) 1996. *Kodanikualgatus ja seltsid Eesti muutuval kultuurimaastikul*. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.
- Aitaja, Jaan 2006. Kilde sellest, mis tehtud... – *Lee* 12. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu: 31–33.
- Aruanne 2003 = Eesti Rahva Muuseum 2003. aastal. Koostanud Toivo Sikka. 2004. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLVIII*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 237–271.
- Jansen, Ea 2007. *Eestlane muutuv asjas. Seisusühiskonnast kodanikuühiskonda*. Tartu: Eesti Aja-loomariiv.
- Kallio, Kalle 2008. Erinevad muuseumid, erinevad sõbrad. – *Muuseum*. Eesti Muuseumiühingu ajakiri 1 (23): 9–12.
- Kleinert, Merli 1996. ERMi Sõprade Seltsi 1995. aasta kroonika. – *Lee* 2. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 94–105.
- Kleinert, Merli 1999. ERMi Sõprade Seltsi 1997. ja 1998. aasta kroonika. – *Lee* 5. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 27–58.
- Kleinert, Merli 2001. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi 2000. aasta kroonika. – *Lee* 7. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 7–22.
- Kleinert, Merli 2003. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi 2002. aasta kroonika. – *Lee* 9. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 12–35.
- Kleinert, Merli 2004. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi 2003. aasta kroonika. – *Lee* 10. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 13–30.
- Kleinert, Merli 2005. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi 2004. aasta kroonika. – *Lee* 11. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 15–37.
- Konsen, Tiina 2005. ERMi Sõprade Seltsi reis Taani – *Lee* 11. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 92–98.
- Lepp, Ülle 2005. Estonian cultural organizations: the threshold of change. – Katalin E. Koncz (ed.). *NGO Sustainability in Central Europe: Helping Civil Society Survive*. Budapest: Open Society Institute, 195–246.
- Linnus, Jüri 1995. Oskar Kallas kui teadlane. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1988–1993*. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 22–31.
- Peterson, Aleksei 2002. Gustav Ränk ja Raadi. – *Muuseum*. Eesti Muuseumiühingu ajakiri 1 (12): 16–18.
- Piho, Mare 2000. Petseri – lähedane, kuid juba kauge... – *Lee* 6. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 33–34.
- Pärdi, Heiki 1995. Muuseum – kultuurinähtus ja kultuuriuurimise allikas. Magistritöö. Tartu. Tartu Ülikool, etnoloogia õppetool.
- Reemann, Vaike 2004. Elampuspäev ehk kuidas me reheahju kütsime. – *Lee* 10. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne. Tartu, 112–117.
- Siilivask, Karl 1982. *Tartu Ülikooli ajalugu II (1798–1918)*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Sild, Merli 2008. Eesti Rahva Muuseumi toetavate organisatsioonide roll muuseumi tegevuse edendamisel. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Vahre, Lauri 1993. *Eesti kultuuri ajalugu: lühiülevaade*. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.
- Viires, Ants 2001. *Kultuur ja traditsioon*. Tartu: Ilmamaa.

Merli Sild

Merli Sild töötab alates 2006. aastast Eesti Põllumajandusmuuseumi direktorina. 1994–2006 oli ta Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi tegevsekretär. 2008. aastal omandas Tartu Ülikoolis magistrikraadi tööga „Eesti Rahva Muuseumi toetavate organisatsioonide roll muuseumi tegevuse edendamisel“.

Summary: The role of the Estonian National Museum’s supporting associations in promoting the museum’s activity

Merli Sild

To understand the position of the Estonian National Museum (ENM) and the Friends of the Museum Society in today’s world, this article takes a retrospective look at the history of the NGO movement, the creation and evolution of the Estonian National Museum and the activity of supporting organizations and volunteers in promoting and supporting the museum in different eras. The article also recaps the joys and concerns faced by this self-starting organization in its first twelve years of activity (1994–2005) of supporting the activity of the Estonian National Museum.

The festivities devoted to the 85th anniversary of the Estonian National Museum in 1994 and the founding of the Friends of the Estonian National Museum Society were a major event for long-time supporters of the ENM both among the Estonian and émigré Estonian community. The founding of the Society was occasioned by the ENM’s need for the support of friends who would champion the museum’s activity and rich collections.

The Friends of the Museum engaged in cooperation with local governments, the business sector and civic initiative groups. Financial support was obtained for projects from various foundations; additional local government support was also received. Annual support would have ensured more stable activity for the Society.

Published since 1995, the Society’s publication, *Lee*, surveys the results of the ethnographic reference material collecting competition held among ENM correspondents and publishes the best works, chronicles the activity of the Society, besides providing a list of the members, donations and support received and important events in the life of the Society.

In the years examined, most civic initiative groups had a small membership. The Friends of the ENM Society grew into a thousand-member-strong organization that united the Estonian, foreign Estonian community and different ethnicities. The aim of the Society was to introduce the folk culture of Estonian and Finno-Ugric peoples and to introduce the activity and collections of the ENM, to publicize the need for a new ENM building, gathering support and involving people in endeavours related to the folk culture of Estonian and other peoples (seminars, information days, study trips, exhibitions in Estonia and abroad, public events held to promote days on the folk calendar etc).

Резюме: Роль объединений и фондов в развитии деятельности Эстонского национального музея

Мерли Силд

Для понимания положения Эстонского национального музея (ЭНМ) и Общества друзей Эстонского национального музея в нынешнем обществе в статье мы оглянемся на историю Общества друзей ЭНМ, на создание и становление Эстонского национального музея, на деятельность поддерживающих организаций и добровольных помощников в развитии музея и его поддержке в разное время, а также резюмируем деятельность первых двенадцати лет (1994–2005) нынешней добровольной организации помощи и поддержки музея – Общества друзей Эстонского национального музея.

Празднование в 1994 году 85 годовщины Эстонского национального музея и учреждение Общества друзей Эстонского национального музея было знаменательным событием для верных друзей, поддерживающих ЭНМ как в местной эстонской, так и в зарубежной эстонской общинах. Создание Общества было вызвано необходимостью ЭНМ в поддержке тех, кто мог бы представлять общественности деятельность и богатейшие коллекции музея.

Общество друзей ЭНМ сотрудничало с самоуправлениями, бизнесменами и с добровольными организациями. Для своих проектов получали финансирование от различных фондов, к этому также добавлялась поддержка от самоуправлений. Стабильную деятельность Общества обеспечила бы ежегодная финансовая поддержка.

Lee – издание Общества, регулярно выпускаемое начиная с 1995 года, даёт обзор результатов соревнований по собиранию корреспондентами ЭНМ этнографического материала и публикует лучших, отражает хронику деятельности Общества, списки его членов, полученные пожертвования и важные события в жизни Общества.

В рассматриваемые годы большинство добровольных организаций были малочисленными. Общество же друзей Эстонского национального музея проросло как в местной эстонской, так и в зарубежной эстонской общинах и превратилось в организацию, объединяющую тысячу членов разных национальностей. Целью Общества является представление эстонской и финно-угорской народной культуры и коллекций ЭНМ, пропаганда осознания необходимости нового здания для ЭНМ, сбор пожертвований и привлечение людей к мероприятиям, связанным с народной культурой как эстонцев, так и других народов (чтения докладов, информационные дни, учебные поездки, выставочная деятельность в Эстонии и за её пределами, мероприятия, отмечающие события по народному календарю и пр.).